

MISIMA JUKIO (1925-1970) japán író életéről és színházművészetéről

„A nó-színház a szépség temploma, olyan hely, amelyben mindenekfelett a vallásos ünnepélyesség és az érzéki szépség páratlan egyesülése valósul meg. Egyetlen másik színházi hagyományban sem értek el ilyen tökéletes kifinomultságot [...]. Az igazi szépség olyan valami, ami vonz, magával ragad, elrabol, és végül elpusztít. [...] A nó csak akkor kezdődhet, ha a dráma már véget ért, és a szépség romokban hever.” (Misima Jukio)

A legfőbb oka, hogy Misima világhírű „ikonná” válhatott, az az „emberfeletti” teljesítmény, amelyet íróként nyújtott. Életművét – halála után – a japán Sincsósa kiadó negyven kötetben jelentette meg. Misima írói alkotómódszerét szerzetesi szorgalom jellemezte. Szinte minden este, tizenegykor vagy éjfélkor leült írni, és hajnalig rózta a sorokat. Írásművészetének különleges eleme, hogy – néhány apróbb hibától eltekintve – soha sem eszközölt nagyobb javításokat a már leírt szövegen, mintha fejében az már réges-rég készen állt volna a lejegyzésre. Hasonlóképpen alkotott, mint Mozart a zenében.

Nagyon korán kezdte az írást, még kisiskolás korában, 12 évesen. Kezdetben verselgetett, 1937 decemberében iskolája, a Gakusúin (a japán főnemesi iskola) irodalmi klubjának kiadványában meg is jelent egy apró versciklusa, de rövid időn belül szinte minden más műfajban is kipróbálta magát. Tanárai hamar felfigyeltek rá, és írásait folyamatosan közzétették az iskolai újságban, segítették, egyengették az útját. Hamarosan divatos irodalmi lapok hasábjain is megjelent. Tanulmányait befejezve, némi útkeresés és egy-két visszautasítás után, aránylag hamar megkapta a kívánt figyelmet, majd a széleskörű siker sem váratott magára. Már a húszas éveinek közepétől sorra nyerte a különböző irodalmi díjakat, műveit megírásuk után szinte azon nyomban kiadták. Harmincas éveire a világ is megismerte nevét: elsősorban modern nó-játékai révén, de regényei, esszéi, nyilatkozatai jóvoltából is. A negyvenes éveire világhírűvé vált, műveit számos nyelvre lefordították.

Sok-sok kiváló prózai művel ajándékozta meg közönségét, ezek közül magyarul is olvashatóak a következők: *Kamen no kokuhaku* (*Egy maszk vallomása* – ford. Fázsy Anikó), *Sioszai* (*Hullámok sűrűjében* – ford. Zimre Krisztina), *Kinkakudzsi* (*Az Aranytemplom* – ford. Erdős György).

Nemcsak Japánban, de az egész világon kevés olyan író található – akár a múltban, akár a jelenben –, aki nemcsak a próza terén alkotott maradandót, de ugyanilyen súlyú – ha nem súlyosabb – életművet hozott létre a dráma műnemében is. Misima kétségtelenül ezek közé az alkotók közé tartozik. Egy 1995-ös felmérés során negyvenöt neves japán kritikust és színházi szakembert kérdeztek meg, s egyöntetű véleményük az volt, hogy Misima a XX. századi, háború utáni japán irodalmának legnagyobb drámaírója, *Szadó kósaku fudzsin* (*Sade márkíné*) című műve pedig a század legjobb japán színdarabja.

Misimát csecsemőkorától érték intenzív színházi hatások. Már karon ülő gyermekként hallhatta édesanyját, amint különböző nó-színházi énekeket, ún. utai-okat gyakorolt az otthonukban. Emellett nagyanyja és édesanyja szenvedélyes kabuki-rajongók voltak, akik igen sűrűn jártak a Kabuki-zába (így hívják a legnagyobb tokiói kabuki-színházat). Mikor a kis Kimitakét (Misima eredeti személyneve) felvették a Gakusúin (a japán főnemesi iskola) legelső osztályába, onnan kezdve őt is magukkal vitték.

Életében az első előadás a Takeda Izumo, Mijosi Sóraku és Namiki Szenrjú nevű szerzők által a XVIII. században írt *Csúsingura* (szó szerint: *Kuranoszuke hűséges szolgái* – utalva Óisi Kuranoszukére, aki a mű alapjául szolgáló incidensben a szamurájok vezetője volt) volt. Itt látott először női szerepet játszó férfiszínészt, ún. onnagatát is, XII. Kataoka Nizaemon (1882-1946) személyében, akinek játéka igen nagy hatást tett rá. Misima hamarosan szenvedélyes kabuki-rajongóvá vált. Haláláig minden hónapban legalább egyszer megnézett valamilyen kabuki-előadást. Gyermekkorában ráadásul mind az adott darab szövegkönyvét, mind a saját jegyzetfüzetét magával vitte, és mint később írta: „feszülten figyeltem a színpad mellett, folyamatosan jegyzetelve közben a tollammal, de soha nem pillantva a papírra, amelyre írtam. Szörnyűmód megszállottjává váltam a kabukinak akkortájt.”

Hetedikes korától édesanyja nó-előadásokra is elvitte. Az első darab, amit látott, a *Miva* című nó-játék volt. A gyermek Misimát az első pillanattól magával ragadta a nó formai szépsége és tökéletes struktúrája. Klasszikus japán színházi élményei során hamar rájött, hogy mind a nó, mind a kabuki esetében a klasszikus nyelvezet és a színpadi konvenciók szoros összefüggésben állnak egymással, s a gyönyörűséges esztétikai egész létrejöttének a kapcsolatnak köszönhető. Mint később írta: „A nótól tanultam meg, hogy a szó – cselekvés.”

Színházi élményei olvasmányaira is kihatottak. Olvasott bunraku-darabokat (klasszikus japán bábjáték) Csikamacu Monzaemontól, kabuki-drámákat Curuja Nanbokutól, valamint klasszikus nó-darabokat. Az iskolában ezenközben tanulmányozta a hagyományos európai stílusokat is, melyek közül a klasszikus görög, valamint a XVII. századi francia klasszicista dráma (főképp Racine) hatottak rá leginkább. Megismerkedett a Bibliával is, amely – különösen az Újszövetség – rendkívül mély benyomást tett rá, és tizennégy éves korában három színdarab megírására készítette. A *Higasi no hakaszetacsi* (*Három királyok*) Máté evangéliumának 2. fejezete alapján született, a négyszáz oldalas, négy felvonásos, huszonnyolc szereplőt felvonultató *Rotei* (*Az út*) című darab középpontjában a szeplőtelen fogantatás áll, a *Kiriszto kótanki* (*Krisztus születése*) pedig a Megváltó életét ábrázolja sajátos módon. A művek figyelemre méltó írói kvalitásokról tanúskodnak a szerző fiatal kora ellenére, és a Csokonai Színház 2015. évi Misima-bemutatójának irodalmi alapját képezik.

A japán lelkeség nagyon fogékony a keresztény tanokra is, főképp az önfeláldozás eszméje miatt. Nem véletlenül volt könnyű dolga Xavéri Szent Ferencnek a XVI. században: mikor 1549-ben Japánba érkezett és elkezdett téríteni, rövid idő alatt hatalmas tömegek vették fel a keresztiséget, ami oda vezetett, hogy az új vallás elveitől hatalmát féltő uralkodó réteg – élén a sógunnal – röviddel ezután évszázadokra betiltotta a keresztény vallást, az áttérteket pedig tűzzel-vassal irtani kezdte.

Misima tizenhét éves korától terjedelmes kritikai esszéket kezdett írni szinte az összes darabról, amit a színházban látott. Ez több mint száz művet jelent, kabuki-, nó-, sinpa- és singeki-darabokat vegyesen. Az esszéket a klasszikus japán nyelvtan szabályai szerint írta, bőven használva bennük archaikus írásjeleket, s ezzel – bár akkoriban valószínűleg nem is sejtette – későbbi írói (főképp kabuki-írói) pályáját készítette elő. Az archaikus írásjelekben való jártasságát is minden bizonnyal a klasszikus szövegek tanulmányozása során mélyítette el. Ezekből az esszékből világosan kitűnik, hogy a fiatal Misima milyen alapos színházi ismeretek birtokába jutott.

A fentiek alapján nem meglepő, hogy a misimai színházi életmű mérhetetlenül gazdag, szerteágazó és roppant izgalmas. Nem csupán a modern, nyugati stílusú dráma és színjátszás, az ún. „singeki” területeit hódította meg, hanem a tradicionális japán színház egyenes ági örököséként biztosította annak XX. századi kontinuitását, még hozzá úgy, hogy közben világhírűvé tette azt. Misima – kortársai között egyedülálló módon – képes volt arra, hogy klasszikus kabuki szövegeket írjon, annak tradicionális formáit követve, XVIII-XIX. századi japán nyelven. Tehetsége arra is alkalmassá tette, hogy megalkossa a másik tradicionális japán színházi műfaj jelenkori változatát. Modern nó-játékai bejárták a világot, számos nyelven bemutatták őket, ismertté tették szerzőjüket, műfajukat és a kultúrát, ahonnan származnak. Hatalmas hazai és nemzetközi sikerük bizonyára erősen hozzájárult, hogy Misimát háromszor is jelölték az irodalmi Nobel-díjra.

Ez az egyszerre tradicionális és nagyon jelen idejű alkotó, aki pályája során erősen a japán értékekre fókuszált, egyben a nyugati irodalom kiváló ismerője is volt. Ezt a tudását számos művében kamatoztatta. *Szado kósaku fudzsin (Sade márkiné), Vagatomo Hittorá (Barátom, Hitler)*... csak néhány azok közül a darabok közül, melyeket akárha Európában vagy Amerikában vetett volna papírra alkotójuk.

Bármennyire szenvedélyesen űzte választott hivatását, bármennyi sikert, örömet hozott számára az írás, úgy tűnik, életének utolsó évtizedében mégsem nyújtott már számára teljes kielégülést, nem talált maradéktalan megnyugvást benne. Életében a főszerepet átvették a hősi fantáziák, és egyre inkább elmélyült a szamuráj-étosz tanulmányozásában.

Apai ágon Misima ősei gazdálkodók voltak, de nagyanyja, Nacuko előkelő szamurájcsaládból származott, egy Tokugava uralkodó házhoz közel álló daimjó (feudális hadúr) unokája volt, és a nemes Ariszugava családban nevelkedett, akik Meidzsi császár unokatestvérei voltak. Mikor feleségül ment Misima nagyapjához, a szahalini (japánul Karafutonak hívták a szigetet) prefektúra későbbi főkormányzójához, tulajdonképpen rangon alul házasodott, de az akkori, nagy társadalmi mozgások időszakában ez nem számított hátrányosnak. Ennek ellenére unokájának meg akarta tanítani a felsőbb társadalmi réteghez tartozásból fakadó viselkedési mintákat. „Olyan gögösnek kell lenned, amennyire csak tudsz” – mondta neki nem egyszer. Gögje ekkor már ugyancsak anakronisztikusnak számított. A család addigra anyagilag alaposan lecsúszott, a szamurájok rendjét, nevét, kiváltságait pedig Meidzsi császár még 1873-ban eltörölte, csak némi kevéske jövedelmet hagyva meg a harcosok egykori rendjének.

Misima nem volt szamuráj. Ennek ellenére sokszor, és előszeretettel pózolt a róla készült fényképeken – legendás fotóalbumában is – különböző japán harcművészetekhez illő tradicionális öltözetben, kezében az ún. katanával (szamurájok által használt kard), vagy bambuszkarddal, ami a kendo (botvívás) kelléke. Buzgó olvasója volt a szamurájok etikai kódexének, a *Hagakure no kikigakinak (Amit lombrejteken hallani)*. A könyvhöz írt jegyzeteivel és sok egyéb megnyilvánulásával mindenki számára kifejezte és egyértelművé tette, mennyire nagyra becsüli és saját maga által is követendőnek érzi a szamuráj-étoszt és -világszemléletet. Misima – a modern világ adottságai között is – szamurájja akart *válni*. Élete célja lett egy valódi harcos összes attribútumának megszerzése. Csenevész testét acélos izomzatúvá gyúrta, gyakorlott harcművész benyomását keltve, majd civilként végigcsinálta a több hetes katonai alapkiképzést. Magánhadsereget szervezett. Elkötelezettségét mi sem bizonyítja jobban, hogy „megtervezett élete” utolsó véres fejezetének forgatókönyvében is egy szamuráj szerepét

osztotta magára. Ám az általa összehozott katonai puccs szégyenletes eredményt hozott: a császári hatalom iránti feltétlen hűséget hangsúlyozó kiáltványa meghallgatására kivezényeltetett katonák beszéde közben lehurrogták. Röviddel ezután elkövetett rituális öngyilkossága saját hibájából és társa ügyetlensége miatt szintén felemásra sikerült. Egyszerre volt hősies és kínos, ahogy Misima az árnyékvilágot elhagyta. A japán társadalom egy pillanatra felhőkölt, megdöbbsent, megbotránkozott, de aztán hamar napirendre tért az ügye fölött. A világ más részein viszont épp e tette miatt figyeltek föl személyére oly sokan.

Misima élete – önnön szándékai szerint is – a legizgalmasabb műalkotása. Egyedülálló, emberbőrbe kötött, vérrel írt opusz. Bár a világban létező irodalomtörténetek rengeteg különös, bizarr művészéletrajzot ismernek, Misima az egyetlen, aki az életét tudatosan műalkotásnak fogta fel, és az ennek megfelelő szakmai eljárásokkal formálta éveken keresztül – éppúgy, mint egy megírt történetet. E műve az, amelyet a legtöbben ismernek a világon. Összes többi munkája is csak ez alapján érthető meg.

A Csokonai Színház Misima-bemutatójának bátorságát, különlegességét és értékét növeli, hogy tudomásunk szerint a híres-hírhedt író eme korai három színpadi művét még sehol a világon nem mutatták be. A *Krisztus születése* tehát világpremier. Igazi csemege a debreceni színházrajongóknak.

(Jámbor József *Misima Jukio színháza elméletben és gyakorlatban* című doktori (DLA) értekezésének felhasználásával összeállította: Mispál Attila)